

ΚΟΡΓΙΑΛΕΝΕΙΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

Κοργιαλένειο
Ιστορικό & Λαογραφικό
Μουσείο Αργοστολίου

ΕΚΘΕΜΑ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2025

Στη μνήμη του Μαρίνου Κοργιαλένιου

Γράφει η Έφορος Δώρα Μαρκάτου

Κάθε χρόνο, την 30^η Σεπτεμβρίου, εορτάζεται η μνήμη των εθνικών ευεργετών, δηλαδή Ελλήνων, οι οποίοι αφού πλούτισαν, συνήθως στο εξωτερικό, διέθεσαν ολόκληρη ή ένα μέρος της περιουσίας τους για κοινωφελείς σκοπούς στην Ελλάδα γενικά και στην ιδιαίτερη πατρίδα τους. Εφέτος στην Κεφαλονιά η μέρα των εθνικών ευεργετών ήταν αφιερωμένη στον Μαρίνο Κοργιαλένιο (Αργοστόλι 1830 – Λονδίνο 1911), του οποίου το φερώνυμο ίδρυμα λειτουργεί ακόμη στην Κεφαλονιά, το γνωστό σε όλους Κοργιαλένειο Ίδρυμα Κεφαλληνίας, στο οποίο ανήκουν η Κοργιαλένειας Βιβλιοθήκη και το Κοργιαλένειο Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο. Το Κοργιαλένειο Οικοτροφείο Θηλέων έχει παύσει να λειτουργεί εδώ και χρόνια.

Στο Κοργιαλένειο Μουσείο ανήκει μια προσωπογραφία του Μαρίνου Κοργιαλένιου (Εικ. 1) και ένα αντίγραφο της (Εικ. 2), που παρουσιάζουμε στο παρόν έκθεμα. Θα μας απασχολήσει επίσης το ταφικό μνημείο της οικογένειάς του στο Νεκροταφείο στον Δράπανο (Εικ. 4).

Η προσωπογραφία του Μαρίνου Κοργιαλένιου είναι έργο του Ιερομονάχου Παρθενίου Λουκέρη, υπογεγραμμένη και χρονολογημένη από τον ίδιο: Ιερ. Π. λουκέρης 1937 (κάτω αριστερά). Πρόκειται για

ελαιογραφία σε καμβά, διαστάσεων 74x55 εκ., η οποία παραχωρήθηκε από το Γ. Δημοτικό Σχολείο Αργοστολίου, το οποίο ήταν επίσης Κοργιαλένιο (Α.Μ. 2372.1991)

Σε μαύρο βάθος εικονίζεται ώριμος άντρας μέχρι το στήθος, κατά τρία τέταρτα προς τα δεξιά ως προς τον θεατή. Το κεφάλι παρακολουθεί την κίνηση του σώματος, ενώ το πρόσωπο με τα ατομικά χαρακτηριστικά και το ελαφρά προτεταμένο πηγούνι απεικονίζεται ήρεμο να κοιτά μπροστά

Εικ. 1. Ιερ. Παρθένιος Λουκέρης, Προσωπογραφία Μαρίνου Κοργιαλένιου, 1937, ελαιογραφία σε καμβά, 74x55 εκ., παραχώρηση από το Γ' Δημοτικό Σχολείο Αργοστολίου 1991, Α.Μ. 2372.1991

και μακριά στην αιωνιότητα. Φορεί μαύρο επίσημο αστικό κοστούμι με γιλέκο και λευκό πουκάμισο με σκληρό γιακά και γραβάτα. Το λευκό πουκάμισο, σε έντονη αντίθεση με το μαύρο, οδηγεί το βλέμμα του θεατή στο πρόσωπο. Τα γκριζα μαλλιά, το λευκό παχύ μουστάκι, τα λευκάζοντα φρύδια και οι λευκοί φαβορίτες καθιστούν τη μορφή σεβάσμια. Το φως καθώς πέφτει από αριστερά φωτίζει ιδιαίτερα το μέτωπο και σε συνδυασμό με το αψεγάδιαστο πρόσωπο και το όλο περίσκεψη γλυκό βλέμμα χαρίζει στη μορφή πνευματικότητα και μια αύρα κλασική. Ο πίνακας προφανώς ζωγραφίστηκε με βάση κάποια φωτογραφία ρετουσαρισμένη, με αποτέλεσμα να έχει απαλειφθεί από το γηραλέο πρόσωπο κάθε ίχνος ρυτίδας, αλλοίωσης ή διαβάθμισης των επιπέδων. Καθώς το κεφάλι προβάλλει ως ολόγλυφο από το μαύρο βάθος, επιβάλλει την παρουσία του στον θεατή. Ο ζωγράφος αποδίδει γενικευτικά τα εξωτερικά γνωρίσματα του εικονιζομένου, προσδιορίζει την κοινωνική του τάξη με την αστική ενδυμασία, ενώ με δυσκολία παραπέμπει στο τρίτο χαρακτηριστικό κάθε παραδοσιακής προσωπογραφίας, την ψυχολογική διερεύνηση.

Το Κοργιαλένιο Διοικητικό Συμβούλιο, πιθανόν τη δεκαετία 1980, παράγγειλε στον ζωγράφο Γεώργιο Συρίγο ένα αντίγραφο της προσωπογραφίας που έχει φιλοτεχνήσει ο Παρθένιος Λουκέρης (Εικ. 2).

Ο ζωγράφος, Γιώργος Συρίγος (1906-1989) πιθανότατα εργάστηκε από φωτογραφία του πίνακα του Λουκέρη, αλλά όσο κι αν προσπάθησε να μείνει πιστός στο πρότυπό του, το αποτέλεσμα είναι σαφώς κατώτερο. Κι αυτό γιατί φωτίζει υπερβολικά όλο το πρόσωπο, με ανεπαίσθητη διαφορά στη φωτεινότητα των δύο πλευρών. Έτσι το έργο μπορεί να

κερδίζει μια ανεπαίσθητη μεταφυσική αύρα, αλλά χάνει σε πλαστικότητα και εκφραστικότητα. Η υπογραφή του καλλιτέχνη βρίσκεται κάτω αριστερά: Γ. Συρίγος.

Εικ. 2. Γιώργος Συρίγος, *Προσωπογραφία Μαρίνου Κοργιαλένιου*, ελαιογραφία σε καμβά, 59x49 εκ.

Στο Κοργιαλένιο Ίδρυμα βρίσκεται και μία προσωπογραφία του επίσης ευεργέτη του, Γεωργίου Βεργωτή (1893-1965), έργο του ίδιου

ζωγράφου και πιθανόν της ίδιας εποχής, με τα ίδια περίπου χαρακτηριστικά, αλλά με προσεκτικότερο φωτισμό που δεν αναιρεί την πλαστικότητα του προσώπου, ενώ το ελαφρό χαμόγελο και η γλυκύτητα του βλέμματος και της όλης έκφρασης αναδεικνύει μια προσηνή, φιλάνθρωπη μορφή.

Εικ. 3. Γεώργιος Συρίγος, Προσωπογραφία Γεωργίου Χ. Βεργωτή, μετά το 1965, ελαιογραφία σε καμβά, 59x49 εκ.

Πιθανότατα και για την προσωπογραφία του Γεωργίου Βεργωτή χρησιμοποιήθηκε φωτογραφία του απεικονιζομένου, μια πρακτική που ακολουθούσαν οι προσωπογράφοι ήδη από την εμφάνιση της φωτογραφίας τον δέκατο ένατο αιώνα. Για τον σκοπό αυτό, οι ζωγράφοι συνιστούσαν στους συγγενείς να φωτογραφίζουν τους οικείους νεκρούς αμέσως μετά τη θανά τους, όταν η σάρκα ήταν ακόμη ζεστή και δεν είχαν αλλοιωθεί τα χαρακτηριστικά του προσώπου. Και στις δύο προσωπογραφίες του Μαρίνου Κοργιαλένιου, ο απεικονιζόμενος ανήκει ήδη στην αιωνιότητα. Αντίθετα ο χαμογελαστός, ελαφρά συνοφρυωμένος και στοχαστικός Γεώργιος Βεργωτής απεικονίζεται εν ζωή, αν και ο πίνακας πιθανότατα φιλοτεχνήθηκε μετά τον θάνατό του.

Ο ιερομόναχος Παρθένιος Λουκέρης (1884-1974), κατά κόσμον Παναγής Λουκέρης, ήταν αυτοδίδακτος κοσμικός ζωγράφος και αγιογράφος. Ως αγιογράφος καλλιέργησε ένα ιδίωμα στις προεκτάσεις της επτανησιακής σχολής, με τάση να αποδώσει τις άγιες μορφές φυσιοκρατικά. Εικόνες του βρίσκονται σε ναούς της Κεφαλονιάς και αλλού. Ενδεικτικά: Ι.Μ. Αγίου Γερασίμου στα Ομαλά, Ι.Μ. Αγίου Ανδρέα Μηλαπιδιάς, Ι.Ν. Αγίας Βαρβάρας στα Φαρακλάτα, Ι.Ν. Αγίου Παντελεήμονα στα Κοντογουράτα, Ι.Ν. Αγίου Ιωάννη Προδρόμου στα Τζαννάτα αλλά και στον Ι.Ν. Αγίου Ισιδώρου και Αγίου Γερασίμου στον Λυκαβηττό, στην Πολυκλινική Αθηνών και σε ιδιωτικές συλλογές. Ως κοσμικός ζωγράφος ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την προσωπογραφία και ανέπτυξε ένα συντηρητικό ιδίωμα ρεαλιστικό, επίσης στις προεκτάσεις της επτανησιακής σχολής, με μέτρια αποτελέσματα. Προσωπογραφίες του σώζονται σε ιδιωτικές συλλογές εντός και εκτός Κεφαλονιάς.

Ο Γεώργιος Συρίγος (1906-1989) σπούδασε ζωγραφική στην Α.Σ.Κ.Τ. Αθηνών. Γράφτηκε το 1921 και δεν είναι γνωστό ποιους από τους

καθηγητές που δίδασκαν ζωγραφική τα χρόνια των σπουδών του παρακολούθησε: Δημήτριος Γερασιώτης, Σπύρος Βικάτος, Γεώργιος Ροϊλός, Νικόλαος Λύτρας, Ε. Θωμόπουλος, Π. Μαθιόπουλος. Ασχολήθηκε με την προσωπογραφία και την τοπιογραφία. Σε όλα τα έργα του και ειδικά στην τοπιογραφία τον απασχολεί η απόδοση του φωτός. Έχει αποδώσει με πολύ καλά αποτελέσματα το τοπίο της Σαντορίνης από όπου κατάγεται. Ασχολήθηκε και με τη σκηνογραφία και συνεργάστηκε με τον Γιώργο Ανεμογιάννη.

Το ταφικό μνημείο της οικογένειας Κοργιαλένιου στον Δράπανο.

Εικ. 4. Άγνωστος, *Ταφικό Μνημείο Οικογένειας Κοργιαλένιου*, μετά το 1887, λευκό μάρμαρο, ύψος περ. 2,45 μ., Αργοστόλι, Νεκροταφείο Δραπάνου

Στην κορυφή τάφου, διαστάσεων 3x5 μ., με σιδερένιο κιγκλίδωμα και ταφόπλακα με απλό ανάγλυφο σταυρό, ορθώνεται ορθογώνια στήλη, η οποία εδράζεται πάνω σε γκρίζο ορθογώνιο αναβαθμό και χαμηλό ορθογώνιο υπόβαθρο, επιστέφεται από ευμεγέθη τεφροδόχο, διακοσμημένη με έξοχα άνθινο στεφάνι και από την κορυφή της καταπίπτει πλούσια πτυχωμένο ύφασμα.

Οι τέσσαρες πλευρές της στήλης καλύπτονται από επιγραφές. Στην μπροστινή πλευρά, μέσα σε ανάγλυφο πάπυρο στερεωμένο με κλαδιά τριανταφυλλιάς, είναι χαραγμένη η εξής

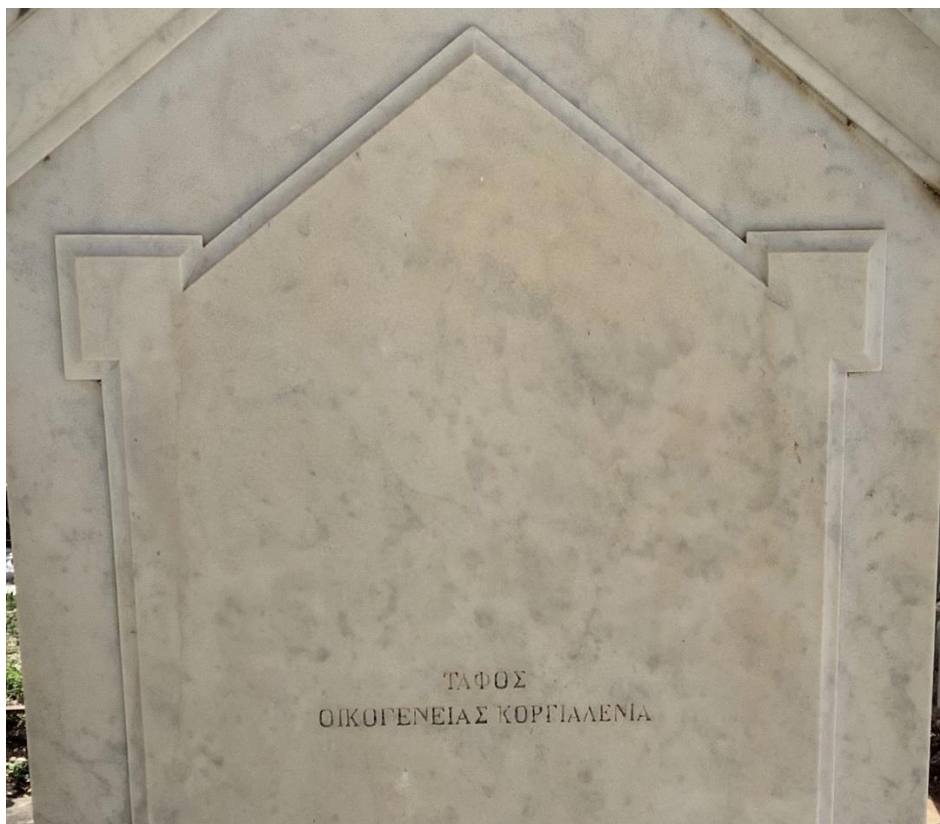
Εικ. 5, λεπτομέρεια της εικ. 4: η πρόσθια πλευρά με την κύρια επιγραφή.

ημιεξίτηλη (μισοσβημένη) επιγραφή:

ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ / ΡΕΓΓΙΝΑ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΚΟΡΓΙΑΛΕΝΙΟΥ / ΓΥΝΗ
ΑΓΑΘΩΤΑΤΗ / ΚΑΙ ΠΛΗΡΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΑΡΕΤΩΝ / ΓΕΝΝΗΘΕΙΣΑ ΕΝ ΕΤΕΙ
1799 / ΕΤΕΛΕΥΤΗΣΕ ΤΗΝ 5^{ΗΝ} ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1887 / ΤΟΝ ΤΑΦΟΝ ΤΟΥΤΟΝ
ΑΝΗΓΕΙΡΕΝ Ο ΜΕΧΡΙ / ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΑΓΑΠΗΣΑΣ ΑΥΤΗΝ ΥΙΟΣ ΤΗΣ ΜΑΡΙΝΟΣ /
ΤΗΔΕ ΤΕ ΣΥΝ ΜΗΤΡΙ ΠΕΦΙΛΗΜΕΝΗ ΤΕΘΑΠΤΑΙ / ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ
ΚΟΡΓΙΑΛΕΝΙΟΣ / ΑΝΗΡ ΠΑΝΤΟΙΑΙΣ ΜΕΝ ΑΡΕΤΑΙΣ ΗΓΛΑΪΣΑΜΕΝΟΣ /
ΠΛΟΥΣΙΑΙΣ Δ' ΑΥΤΟΥ ΔΩΡΕΑΙΣ ΚΟΙΝΗΣ ΤΕ ΚΑΙ / ΙΔΙΑΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΕΠ ΩΦΕΛΙΗ
/ ΜΕΓΑΣ ΓΕΝΟΜΕΝΟΣ ΤΟΥΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ / ΓΕΝΝΗΘΕΙΣ ΕΝ ΑΡΓΟΣΤΟΛΙΩ
ΤΩ 1830 / ΕΤΕΛΕΥΤΗΣΕΝ ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ ΤΩ 1911.

Στην οπίσθια πλευρά μέσα σε ίδιο μαρμάρινο πάπυρο:

ΤΑΦΟΣ / ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΟΡΓΙΑΛΕΝΙΑ.

Εικ. 6. Λεπτομέρεια της εικ. 4: Η οπίσθια όψη του υποβάθρου της στήλης

Στο πλάι αριστερά, πάνω σε εξέχουσες πινακίδες:

ΑΓΑΠΑ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΣΟΥ / ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ ΣΟΥ / ΚΑΙ ΓΑΡ ΕΥΧΑΙ ΓΟΝΕΩΝ
/ ΟΙΚΟΔΟΜΟΥΣΙΝ ΟΙΚΟΥΣ / ... ΔΙΚΑΙΟΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΙΩΝΑ ΖΩΣΙ ΚΑΙ ΕΝ ΚΥΡΙΩ
Ο ΜΙΣΘΟΣ ΑΥΤΩΝ.

Στο πλάι δεξιά πάνω σε πανομοιότυπες πινακίδες:

ΕΝ ΤΩ ΤΑΦΩ ΤΟΥΤΩ ΜΕΤΕΚΟΜΙΣΘΗΣΑΝ / ΕΚ ΜΕΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ
ΤΖΙΜΑΡΑ / ΤΑ ΛΕΙΨΑΝΑ ΤΩΝ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΚΟΡΓΙΑΛΕΝΙΑ /
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΟΥ ΕΝ ΡΩΣΣΙΑ ΑΠΟΒΙΩΣΑΝΤΟΣ ΕΝ / ΕΤΕΙ 1815 ΚΑΙ ΑΝΔΡΕΑ
ΚΟΡΓΙΑΛΕΝΙΑ ΕΝ ΕΤΕΙ / 1827 ΕΚ ΔΕ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΤΑ ΛΕΙΨΑΝΑ /
ΤΗΣ ΣΥΖΥΓΟΥ ΤΟΥΤΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΑΠΟΒΙΩΣΑΣΗΣ / ΕΝ ΕΤΕΙ 1835 ΚΑΙ ΤΩΝ
ΥΙΩΝ ΑΥΤΩΝ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ / ΑΠΟΒΙΩΣΑΝΤΟΣ ΕΝ / ΕΤΕΙ 1833 ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ
ΕΝ / ΕΤΕΙ 1840 ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΕΝ ΕΤΕΙ 1857 ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΖΥΓΟΥ ΤΟΥ ΠΗΓΗΣ
ΚΟΡΓΙΑΛΕΝΙΑ ΕΝ ΕΤΕΙ 1857 / ΚΑΙ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΚΟΡΓΙΑΛΕΝΙΑ
ΕΝ ΕΤΕΙ 1859.

Το μνημείο χρονολογείται λίγο μετά το 1887, έτος θανάτου της πρώτης νεκρής, της μητέρας του Μαρίνου, Ρεγγίνας. Διακρίνεται για την ισορροπία των μερών του και για μνημειακότητα. Ο άγνωστος καλλιτέχνης του με το εύρημα των ψευδαετωμάτων στις τέσσαρες πλευρές, δηλαδή τους έξεργους κανόνες που σχηματίζουν γωνίες, οδηγεί το βλέμμα του θεατή στο κύριο στοιχείο της σύνθεσης, την τεφροδόχο. Η συμμετρική σύνθεση, η ανάπτυξη του αγγείου, οι πλούσιες πτυχώσεις του καταπίπτοντος υφάσματος και προπαντός το εξαιρετικό άνθινο στεφάνι αποδεικνύουν ότι πρόκειται για έμπειρο τεχνίτη του μαρμάρου. Η απόδοση σε συγκεκριμένο γλύπτη προς το παρόν δεν είναι δυνατή, αν και στήλες με παρόμοια συνθετικά στοιχεία και τεφροδόχο ως επίστεψη, συνήθως ανυπόγραφες, απαντώνται συχνά σε νεοκλασικά νεκροταφεία.

Εικ. 7. Λεπτομέρεια της εικ. 1: η τεφροδόχος ως επίστεψη της στήλης

Για παράδειγμα στον Δράπανο, από παρόμοια τεφροδόχο επιστέφεται η στήλη στον τάφο Ανδρέα Χριστοδουλάτου, ο οποίος ετελεύτησε το 1887, και είναι επίσης ανυπόγραφη. Ο πρώτος νεκρός και στους δύο τάφους ετελεύτησε το 1887, οπότε δεν αποκλείεται οι δύο στήλες να είναι έργα του ίδιου καλλιτέχνη. Πάντως για σίγουρα αποτελέσματα είναι απαραίτητη η μελέτη παρόμοιων μνημείων και σύγκριση κυρίως με μνημεία στο Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών.

Η τεφροδόχος ως ταφικό σήμα, κληρονομιά από την Αρχαιότητα, μαρτυρείται από τους Νεότερους πρώιμους χρόνους, αλλά ευρεία χρήση γνώρισε από τον Αντόνιο Κανόβα και όλους τους νεοκλασικιστές γλύπτες. Αρχικά είχε θρησκευτικό χαρακτήρα, αλλά κατέληξε διακοσμητική με συμβολικά στοιχεία: το καταπίπτον ύφασμα παραπέμπει στο τέλος της ζωής, ενώ το άνθινο στεφάνι στην παροδικότητα της ζωής. Σε

περιπτώσεις, μάλιστα, που χρησιμοποιείται σε τάφους νέων, όπως στην περίπτωση του μνημείου Ανδρέα Χριστοδουλάτου, υπαινίσσεται ότι η ζωή έσβησε πάνω στο άνθος της ηλικίας της.

Ιδιαίτερη προσοχή αξίζουν οι επιγραφές, οι οποίες δεν αναδεικνύουν μόνο τους συγγενικούς δεσμούς, αλλά αναφέρεται και ο χορηγός του μνημείου, ο Μαρίνος Κοργιαλένιος, δηλαδή, ένας στενός συγγενής, όπως ήταν ο κανόνας στις αστικές κοινωνίες της εποχής. Στην περίπτωση του πρώτου νεκρού, οι επιγραφές συνήθως δίνουν πλήρη βιογραφικά στοιχεία. Στην περίπτωση, όμως, του μνημείου της οικογένειας Κοργιαλένιου ο πρώτος νεκρός είναι γυναίκα, η οποία δεν είχε θέση στη δημόσια σφαίρα, ώστε να μνημονεύονται αξιώματα ή άλλες δραστηριότητες, όπως στην περίπτωση του συνταγματάρχη Χαράλαμπου Κοργιαλένιου, και γι' αυτό αναφέρονται μόνο οι αρετές της. Γενικά τα ταφικά μνημεία με την εικαστική μορφή τους και ειδικά με τις επιγραφές τους παρέχουν πολύτιμα στοιχεία για την οικογένεια και την κοινωνία της εποχής τους, τα οποία ενδιαφέρουν επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων: ιστορικοί της τέχνης, ιστορικοί, κοινωνιολόγοι, γλωσσολόγοι, επιδημιολόγοι κ.ά. Έτσι το νεκροταφείο καθίσταται χώρος διεπιστημονικής συνάντησης. Η ανέγερση πολυτελών ταφικών μνημείων δεν αφορούσε μόνο στη διατήρηση στη μνήμη των μεταγενεστέρων προσφιλών νεκρών, αλλά ήταν και ένας τρόπος επίδειξης του πλούτου που συνεπάγεται κοινωνική επιβολή και όχι σπάνια και πολιτική δύναμη. Ο Μαρίνος Κοργιαλένιος δεν εμπίπτει σ' αυτή την κατηγορία, ανεγείρει ένα μέτριο μνημείο για την προσφιλή του μητέρα και δηλώνει στη διαθήκη του ότι επιθυμεί να ταφεί και ο ίδιος στον ίδιο τάφο: «Επιθυμώ η κηδεία μου να γίνει σεμνή και στέφανοι να μη κατατεθώσιν, ως δε

είρηται ανωτέρω, ο νεκρός μου να ενταφιαστεί εντός του τάφου της μητρός μου εν τω κοιμητηρίω Αργοστολίου. [...]».

Σημ.: Οι φωτογραφίες του ταφικού μνημείου είναι της Θεοδοκούλας Μουλίνου.

ΠΗΓΕΣ-ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχείο Κοργιαλενείου Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου

Μαρίνου Κοργιαλενίου Κεφαλλήνος, *Διαθήκη Εν Λονδίνω 1910*, Εν Αθήναις, Έκδοσις Κοργιαλενείου Διοικητικού Συμβουλίου Κεφαλληνίας, 1960.

Στέλιος Λυδάκης, *Η Νεοελληνική Γλυπτική. Ιστορία – Τυπολογία- Λεξικό Γλυπτών*, Αθήνα, Εκδοτικός Οίκος «Μέλισσα», 1981 [=Οι Έλληνες Γλύπτες, τομ. 5].

Θεοδώρα [Δώρα] Φ. Μαρκάτου, «Το Νεκροταφείο του Δραπάνου στο Αργοστόλι, τόπος τέχνης και ιστορίας», στα *Κεφαλληνιακά Χρονικά*, τόμ. 6 , Αφιέρωμα στον καθηγητή Δημήτριο Σωτ. Λουκάτο, Αργοστόλι, Εταιρεία Κεφαλληνιακών Ιστορικών Ερευνών, 1994, σ. 511-549.

Γεράσιμος Σωτηρίου Γαλανός, «Ο αγιογράφος και αρχιμανδρίτης Παρθένιος Λουκέρης (1884-1974)», στο περ. *Οδύσσεια*, Αργοστόλι, 2009, σ. 7-9.

Γεράσιμος Σωτ. Γαλανός – Κωνσταντίνος Φ. Στάβερης, *Ιστορώντας τον Άγιο Γεράσιμο τον Νέον Ασκητή και Θαυματουργό τον εν Κεφαλληνία*, Αργοστόλι, Έκδοση Ιεράς Μητροπόλεως Κεφαλληνίας, Αργοστόλι, 2009.

Δώρα Φ. Μαρκάτου (επιμ.), *Νεοελληνική Ταφική Γλυπτική(αρχές 19^{ου} αιώνα – 1940)*, κείμενα Δώρα Φ. Μαρκάτου, Ευθυμία Ε. Μαυρομιχάλη, Δημήτρης Παυλόπουλος, Φωτογραφίες Σωκράτης Μαυρομμάτης, Αθήνα, Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχελή, 2015.

[Kathimerini.gr/ opinion/726319/i-santorini-toy-syrigou-zografiki-me-tin-psychi-sto-idryma-louka-amp-eyaggelou-mpellonia](https://www.kathimerini.gr/opinion/726319/i-santorini-toy-syrigou-zografiki-me-tin-psychi-sto-idryma-louka-amp-eyaggelou-mpellonia)(προσπέλαση, 25.10.2025).